

Film 9. Finanskrisen

Index

Introduksjon	s 1
Ordliste	s 2
Quiz	s 3
Spørsmål	s 5
Arbeidsoppgaver	s 5

Introduksjon: Hva er en finanskrise? Hva var det egentlig som skjedde i 2008?

På midten av 00-tallet var verdens økonomiske vekst stor, og det var få tegn på at dette skulle snu. Veksten ble også stimulert med lave renter. For ytterligere å stimulere aktiviteten, bestemte myndighetene i USA at flere skulle få rett til å ta opp boliglån. Omslaget kom som lyn fra klar himmel: I 2008 er boligprisene i USA i fritt fall, og dette får fatale konsekvenser for hele verdensøkonomien. Hvordan gikk dette til?

Banker tjener på å låne ut penger og kreve renter på tilbakebetalingen. Derfor benyttet bankene seg til dels grovt av det nye, store låntakermarkedet. Internasjonale banker investerte i de amerikanske bankenes nye, populære boliglånspakke. Det førte til en eksplosjon av både boliglån og boligbygging i USA, også blant de vanskeligstilte med lave inntekter og usikre jobber. Etter hvert viste det seg at mange låntakere hadde tatt seg vann over hodet, og ikke klarte å betjene boliglånet de hadde tatt opp. Tusenvis av boliger ble derfor overlatt til bankene, som videre måtte tvangsselge. Mange ledige boliger fører til at boligprisene faller, og verdiene på husene ender opp med å være mye lavere enn verdien på lånet som gikk med til kjøpet av boligene. Bankene taper milliarder, og får ikke solgt boligene de sitter igjen med. Internasjonale banker som har investert i lånepakkene sliter. I september 2008 går Lehman Brothers, en av USAs største banker, konkurs, og tillitskrisen er et faktum – ingen tør å låne bort penger til noen lenger, vel vitende om generelle betalingsproblemer. De som har kapital stiller ikke denne til rådighet for andre uten skyhøye renter.

Uten mulighet til å låne begrenses generell tilgang på kapital, som igjen gjør at nye investeringer uteblir. Når ingen investerer, er det ingenting som blir investert i. Bedriftenes omsetning faller, og man tvinges til å si opp og permittere ansatte for å spare penger. Når arbeidsledigheten stiger synker privat forbruk. Det hele blir en ond sirkel hvor de som ikke har penger ikke får tak i dem, og de som har penger lar dem stå i ro i stedet for å sette dem i omløp.

Til slutt griper verdens stater inn, og såkalte krisepakker blir lansert. Krisepakkene går ut på å stille store mengder kapital til bankenes rådighet for utlån, slik at de igjen kan begynne å låne ut penger til lavere rentesats. Forbruk og investeringer trappes sakte men sikkert opp igjen, og etter hvert begynner bedrifter å tjene penger nok til å betjene lånene. Dette gjenskerer tillit i lånemarkedet. Men utstedelsen av krisepakkene får også konsekvenser. Det viser seg at flere nasjoner er dypt tynget i gjeld, og at eneste løsning for å få råd til de kostbare krisepakkene er å øke generell beskatning og å kutte i velferdsordninger. Mannen i gata må altså lide for grådige selskapers feilinvesteringer. Dette fører til opprør i land som Hellas og Spania.

Norge slapp forholdsvis billig unna finanskrisen. Hvorfor det? Hovedsakelig fordi norske fond og banker unnløt å investere i de risikofylte boliglånspakkene fra USA. norske banker har i tillegg sikkerhetsmarginer som gjøre bankene i bedre stand til å tåle tap. I tillegg sitter Norge

på store kapitalverdier gjennom vårt oljefond. Norske myndigheter kunne derfor stille betydelige midler til disposisjon for banker og finansinstitusjoner uten at disse midlene belastet skattebetalere eller gikk ut over statens økonomiske handlefrihet slik det skjedde i mange andre europeiske land..

Ordliste til film 9: Finanskrisen

Rente (på banklån)

Renter på utlån til person- og bedriftsmarkedet er bankens hovedinntektskilde. Når noen tar opp et lån, være seg en bedrift eller privatperson, betales det alltid tilbake en viss sum (rente) i tillegg til pengene de får disponere. Renten beregnes ut fra risikoen banken tar ved å låne dem ut, men ses også i sammenheng med det generelle rentemarkedet. Man kan se på det som betaling for "leie" av pengene.

Årsverk

Årsverk er en betegnelse på det arbeid en arbeidstaker kan utføre i løpet av et helt arbeidsår og brukes også om resultatet av et års arbeidsinnsats. Når man i filmen snakker om å kutte årsverk vil det si kutte ned i arbeidsaktivitet gjennom oppsigelser og permitteringer.

Permittere

Permittering innebærer at arbeidstakeren er midlertidig helt eller delvis løst fra sin arbeidsplikt (er ikke på jobb helt eller delvis) på grunn av innskrenkning i driften eller arbeidsstans bestemt av arbeidsgiver. En permittering kan maksimalt vare i 52 uker over en 18 måneders periode, og arbeidsgiver er kun pliktig til å betale ut lønn i en varslingsperiode på to uker. Ut over det kan arbeidstakeren motta såkalte dagpenger fra det offentlige.

Quiz til film 9:

- 1: Hva er normalt en banks viktigste inntektskilde ?
 1: Gjennom at bedrifter og mennesker setter penger i banken
 X: Gjennom kjøp og salg av aksjer
 2: Ved å låne ut penger mot en avgift (renter)
- 2: Hvilken risiko tar banken?
 1: At aksjekursene kan svinge
 X: At låntaker ikke kan betale tilbake lånet
 2: At den generelle økonomien kan gå dårlig
- 3: Hvilket år brøt finanskrisen ut?
 1: 2007
 X: 2008
 2: 2009
- 4: Hva vil det si at vi har en global økonomi?
 1: At verdens land kan handle i andre land
 X: At gjennom unioner (som EU) får verden en felles økonomi
 2: At kapital (pengene) kan strømme så godt som uhindret mellom alle verdens land i form av handel, lån, investeringer etc.
- 5: Hva kan en amerikaner gjøre dersom han ikke klarer å betjene sitt boliglån og heller ikke får solgt boligen?
 1: Kan beholde huset uten å betale renter eller avdrag til banken
 X: Overlate huset til banken (og dermed være kvitt sine forpliktelser)
 2: Få økonomisk støtte fra staten til å betjene gjelden
- 6: Hvorfor sank boligprisene i USA i oppløpet mot finanskrisen?
 1: Fordi mange låntakere ikke klarte å betjene sine lån, og tusenvis av hus ble overlatt til bankene
 X: Fordi bankene ikke klarte å låne ut nok penger til dem som ønsket å kjøpe
 2: Fordi det ble bygget flere hus enn det var behov for
- 7: Hvilken amerikansk bank gikk konkurs i september 2008?
 1: Bank of America
 X: Enron
 2: Lehman Brothers
- 8: Hvorfor ble ikke Norge hardt rammet av finanskrisen?
 1: Fordi Norge ikke er en del av EU og den globale økonomi
 X: Fordi Norge unnlot å investere i de amerikanske boliglånpakkene
 2: Fordi Norge ikke er avhengige av euro eller dollar
- 9: Hvordan fungerte en krisepakke?
 1: Staten lånte penger til forhandlere og bedrifter slik at de kunne selge varer og tjenester rimeligere uten umiddelbare tap
 X: Staten ga penger til bedrifter som var på randen av konkurs slik at de ansatte ikke trengte å miste jobbene sine.
 2: Staten lånte penger til bankene som dermed kunne begynne å gi lån uten ekstremt høye rentesatser. Dette skapte tillit i lånemarkedet.
- 10: Hvilke konsekvenser fikk disse krisepakkene?
 1: Krisepakkene var dyre og hadde ingen effekt

X: Flere land var allerede i dyp gjeld og måtte bl.a. kutte i velferdsordninger for å ha råd til krisepakken.

2: Selskapene som fikk pengene brukte dem på å lønne egne arbeidere i stedet for å reinvestere dem slik planen var.

Spørsmål til film 9: Finanskrisen

- 1 Hvorfor kunne bankene i USA tillate seg å gi lån til mennesker med lav inntekt og egenkapital?
- 2 Hvorfor ble andre land påvirket av USAs boligpriser?
- 3 Hva er forskjellen på norske og amerikanske huslån?
- 4 Hvorfor mistet mange mennesker jobbene sine?
- 5 Hvorfor var det opptøyer i Hellas i kjølvannet av den globale finanskrisen?

Arbeidsoppgaver

- 1: I filmen brukes ordet "tillitskrise" om situasjonen som oppstod. Hva vil det si og hvorfor skjedde dette?
- 2: Drøft i hvilken grad det var amerikanske myndigheter eller banker som forårsaket finanskrisen.